

POČECI KRŠĆANSTVA U HRVATA

Franjo Šanjek

Učvršćenje Slavena u panonskoj nizini i na Balkanu u VII. stoljeću predstavlja jedan od najznačajnijih faktora u daljnjem razvoju Evrope u srednjem vijeku.

Slaveni, za razliku od Germana, dolaze u posjed ovih krajeva kao njihovi osvajači, a ne kao rimski saveznici.

U VI. i VII. stoljeću avarske horde i slavenska plemena¹ poput snažne lavine ruše pred sobom rimska naselja i utvrde u Panoniji, Noriku, Iliriku i Daciji.² Ostala je tek poneka utvrda na dalmatinskoj obali, u Epiru i Makedoniji. Kršćanstvo, koje je u tim krajevima cvalo još od IV. stoljeća, odjednom je posve iskorijenjeno. Nestala su i brojna biskupska sjedišta. Čitav taj teritorij postao je poganski i za Crkvu »terra missionum«.

Uništenje kršćanstva u Iliriku, na prostoru koji se protezao od Alpa do Peloponeza, imalo je vrlo teške posljedice za daljnju budućnost kršćanstva uopće. Gledom na crkvenu administraciju ovo prostrano područje pripada rimskoj Crkvi koja njime upravlja preko solunskog metropolite. Grčko i latinsko stanovništvo tih krajeva predstavlja stvarnu vezu jedinstva i suradnje između Istoka i Zapada. Da Avari i Slaveni nisu uništili kršćanstvo u Iliriku, Istočna i Zapadna crkva ne bi izgubile onaj prirodni kontakt niti bi došlo do onako velikih razlika koje su bile uzrokom kasnijeg konačnog prekida.

Novi gospodari Ilirika, Avari i Slaveni, presjekli su veze koje su u tom dijelu Evrope spajale Istok sa Zapadom. Arapi i Perzijanci prisilili su Bizant da se, u cilju vlastite obrane, okrene prema istočnim granicama carstva, t. j. prema Maloj Aziji. Posljedica toga je sve snažnija onijentalizacija Bizanta i carigradske Crkve. I zapadno kršćanstvo, zbog provala germanskih naroda, izgubilo je mnogo od starih tradicija i rimskih običaja. Da bi postigla naklonost Germana, rimska Crkva poštuje neke od njihovih tradicija koje nisu bile u suprotnosti s kršćanstvom.

Stjecajem okolnosti Istočna i Zapadna crkva odvojeno slijede svoje vlastite putove. A jer su se stoljećima borile na različitim frontovima,

¹ Da bi protjerao Avare iz Ilirika, car Heraklije je zatražio pomoć od Hrvata koji su tada stanovali iza Karpata. Ova se Hrvatska zvala Bijela ili Velika Hrvatska. Hrvati su na putu prema jugu slijedili stari transkarpatski put koji je išao tokovima velikih rijeka. Operacije protiv Avara Hrvati počinju s obala Jadrana. Uz pomoć bizantske mornarice i srpskih četa Hrvati najprije oslobađaju Dalmaciju, zatim Ilirik i konačno krajeve između Drave i Save. Pobuna grčkih zarobljenika koje su Avari držali na području između Dunava, Drave i Save vezana je uz pobjedonosno nadiranje Hrvata prema obalama Save. Usp. F. Dvornik, *Les Slaves*, Paris, 1970, str. 65—66.

² Sirmium je sedam puta mijenjao gospodara između 427. i 582. godine kad su ga konačno uništili Avari. Salona je pala 614. godine, a njezini stanovnici su se tada sklonili iza tvrdih zidova Dioklecijanove palače ili su pobjegli na otoke. Usp. *Nouvelle histoire de l'Eglise*, sv. I, Paris, 1963, str. 460.

razumljivo je da nisu mogle jedna drugoj priopćiti stečena iskustva i metode koje su, svaka na svom području, primjenjivale kod pokrštenja barbarskih osvajača Evrope. Ilirik je kao dodirna točka između Istoka i Zapada trebao omogućiti dijalog između Rima i Carigrada. Na žalost, Ilirik je u VII. stoljeću bio dekristijaniziran. Kad su u IX. stoljeću rimska i carigradska Crkva ojačale i kršćanskom civilizacijom pobijedile došljake, one su se i opet susrele u Iliriku, ali kao suparnice koje je duga odijeljenost posve otuđila.³

Hrvati se susreću s kršćanstvom u Dalmaciji

U VII. poglavlju svoje »Povijesti solinskih natpastira«, splitski arhidakon Toma (1268. g.) piše da su Hrvati, koji su u VII. stoljeću zauzeli Ilirik, bili također »poprskani Arijevom zarazom«,⁴ Isto tvrdi kad iznosi život i rad prvog splitskog nadbiskupa Ivana: »Nakon što su propovijedanjem spomenutog Ivana⁵ i drugih solinskih natpastira vođe Gota i Hrvata bili očišćeni od zaraze arijanskog krivovjerja, uz biskupe Dalmacije, u Slavoniji su bile ustanovljene neke biskupske crkve.«⁶

Navodi splitskog kroničara ne nalaze potvrde u drugim povijesnim izvorima. Izgleda vjerojatnijim da su Hrvati došli u novu domovinu kao pogani. Više faktora ide u prilog ovoj tvrdnji.

Arheološki nalazi potvrđuju da su Hrvati po dolasku na Jadran spaljivali svoje pokojnike, što nijedna kršćanska sljedba onog vremena nije dopuštala.⁷

Uz ime pape Ivana IV. (640—642), Anastazije, bibliotekar rimske kurije (IX. st.), unosi u *Liber pontificalis* da je ovaj papa »po narodnosti Dalmatinac... u svoje vrijeme poslao vrlo svetog i vrlo vjernog opata Martina s mnogo novaca po čitavoj Dalmaciji i Istri radi otkupa zarobljenika koje su pogani zarobili«.⁸

Isti papa dao je sagraditi »crkvu blaženim mučenicima Venanciju, Anastaziju, Mauru i drugim mučenicima čije je relikvije zapovjedio da se

³ F. Dvornik, *Les Slaves*, str. 47—49.

⁴ Toma Arhidakon, *Historia salonitanorum pontificum*, c. 7; izd. F. Rački, Zagreb, 1894, str. 25: »Ariana etiam erant tabe respersi.«

⁵ Toma Arhidakon veli za njega da je bio rodom iz Ravenne. Usp. izd. F. Rački, str. 33.

⁶ Toma Arhidakon, *Historia*, c. 13, izd. F. Rački, str. 35: »Postquam autem per predicationem predicti Iohannis ac aliorum presulum salonitanorum duces Gothorum et Chroatorum ab Ariane hereseos fuerunt contagione purgati, preter episcopos Dalmatie, in Scлавonia fuerunt aliquae statuite episcopales ecclesie.«

⁷ Lj. Karaman, *Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima i starohrvatska groblja*, Rad JAZU 268, str. 1—44; G. Novak, *Hrvati u VII i VIII stoljeću, Historija naroda Jugoslavije*, sv. I, Zagreb, 1953, str. 180; D. Mandić, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Rim, 1963, str. 116.

⁸ L. Duchesne, *Le Liber pontificalis*, sv. I, Paris, 1886, str. 330: »Iohannes, natione Dalmata, ex patre Venantio scolastico, sedit ann. I mens. VIII dies XVIII. Hic temporibus suis misit per omnem Dalmatiam seu Histriam multas pecunias per sanctissimum et fidelissimum Martinum abbatem propter

donesu iz Dalmacije i Istre; i položio ih je u gore spomenutoj crkvi pokraj lateranske krstionice, do oratorija bl. Ivana Evanđeliste, koju je ukrasio i obdario različitim darovima.«⁹

Iz svega je vidljivo da opat Martin ide u krajeve u kojima su se nastanili Hrvati. Isti se nakon uspješno obavljenog posla vraća u Rim s moćima navedenih mučenika. Iako bibliotekar Anastazije ne govori o ishodu drugog dijela opatove misije, t. j. da li je uspio u pregovorima oko otkupa zarobljenih kršćana »koje su pogani (Hrvati) zarobili«, ipak se može zaključiti da je prešao Dalmacijom i Istrom bez ikakvih nepri- lika od strane novih gospodara (Hrvata).

U 31. poglavlju svog djela *O upravljanju carstvom*¹⁰ bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet (913—959) zabilježio je da »Hrvati koji sada stanuju u dijelovima Dalmacije potječu od nekrštenih Hrvata, nazvanih i 'Bijeli', koji stanuju s onu stranu Turske (t. j. Madžarske)«. ¹¹

Nepoznati autor najstarijeg hrvatskog ljetopisa *Kraljevstvo Hrvata* i pisac *Slavenske kronike* Pop Dukljanin iznose također da su doseljeni Hrvati bili pogani.¹²

Pokrštenje Hrvata

Ako je vjerovati navodima Konstantina Porfirogeneta,¹³ bizantski car Heraklije (610—641), za čijeg su vladanja Hrvati zaposjeli krajeve između Drave i Jadranskoga mora, »poslao je i doveo iz Rima svećenike, od kojih je učinio nadbiskupa, biskupa, svećenike i đakone, i pokrstio je Hrvate«. ¹⁴ Ne treba zaboraviti da Heraklije ne osporava jurisdikciju Rima nad starim Ilirikom.

Car pisac dovodi u vezu pokrštenje Hrvata s obnovom crkvene hijerarhije u Dalmaciji i uspostavom splitske metropolije. Vrijednost ovih

redemptionem captivorum qui depraedati erant a gentibus. Eodem tempore fecit ecclesiam beatis martyribus Venantio, Anastasio, Mauro et aliorum multorum martyrum, quorum reliquias de Dalmatias et Histrias adduci praeceperat, et recondit eas in ecclesia suprascripta.« Hrvatski prijevod uzet je iz knjige N. Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972, str. 1.

⁹ N. Klaić, *Izvori*, str. 1

¹⁰ Na prigovore nekih historičara, koji dovode u pitanje istinitost Porfirogenetovih navoda, G. Ostrogorsky odgovara: »On a fait remarquer avec raison qu'il n'existe pas de motifs suffisants pour rejeter le récit, enjolivé de traits légendaires, mais parfaitement croyable pour ce qui est de l'essentiel.« Usp. G. Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1969, str. 133.

¹¹ N. Klaić, *Izvori*, str. 5.

¹² Pop Dukljanin, *Ljetopis*; izd. F. Šišić, *Letopis Popa Dukljanina*, Beograd-Zagreb, 1928, str. 294—298 i 384—391; V. Mošin, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb, 1950, str. 41—46; D. Mandić, *Rasprave*, str. 115.

¹³ Konstantin Porfirogenet se poziva također na hrvatske izvore. U 31. poglavlju piše »kažu sami Hrvati«. Usp. D. Mandić, *Rasprave*, str. 123.

¹⁴ Konstantin VII Porfirogenet, *De administrando imperio*, c. 31; izd. I. Bekker, *Corpus scriptorum historiae byzantinae*, sv. XI, Bonn, 1840, str. 148; G. Moravcsik — R. J. H. Jenkins, Budapest 1949, str. 148; D. Mandić, *Rasprave*, str. 123.

podataka osporavaju oni historičari koji osnutak splitske metropolije stavljaju u IX. ili X. stoljeće.¹⁵

Sporna je i Porfirogenetova vijest da »pokršteni Hrvati ne će ni s kim da ratuju izvan svoje zemlje, jer su dobili neko proročanstvo i zapovijed od rimskoga pape, koji je za vladanja Heraklija... poslao svećenike i dao ih krstiti. Ovi su Hrvati nakon krštenja napravili ugovor, vlastoručno potpisan, i tvrdom i nepokolebivom vjerom zakleli su se sv. Petru da ne će nikada provaljivati u tuđe zemlje i ondje ratovati, nego da će radije živjeti u miru sa svima koji to htjednu; od istoga pape u Rimu primili su blagoslov, ako ijedan drugi poganski narod provali na hrvatsko tlo i otpočne rat, da će se Bog Hrvata boriti za njih i biti im na pomoći, a Petar, učenik Kristov, da će ih obdariti pobjedom.«¹⁶

Uvaženi hrvatski orijentalist S. K. Sakač dokazuje da je takav ugovor sklopljen za pontifikata pape Agatona (678—681).¹⁷ Potvrdu svog mišljenja nalazi u pismu pape Agatona kojim ovaj 680. godine javlja caru Konstantinu IV. Pogonatu da misionari s uspjehom rade među novoobraćenim narodima Langobarda, Slavena, Franaka i drugih.¹⁸ Iako se ime Hrvata izričito ne spominje, ipak se s izvjesnom sigurnošću pretpostavlja da se pod nazivom »Slaveni« kriju upravo Hrvati kao jedini slavenski narod koji je u to vrijeme bio u dodiru s kršćanstvom.¹⁹

Izgleda da su već u drugoj polovici VII. stoljeća nastali dobrosusjedski odnosi između romanskog stanovništva dalmatinskih gradova i Hrvata. Ovi posljednji priznaju preživjelim kršćanima u Dalmaciji pravo na slobodan život u hrvatskoj državi, s njima sklapaju trgovačke poslove, uspostavljaju prijateljske i ženidbene veze i slično.²⁰

Iako je teško nešto određenije reći o uspjehu misionarske djelatnosti među Hrvatima u VII. i VIII. stoljeću, ipak se na temelju arheoloških nalaza može pretpostaviti da su krajem VIII. stoljeća novoobraćenici u Dalmaciji podigli nekoliko crkava.²¹

Od arheoloških spomenika, koji svjedoče o ranom pokrštenju dalmatinskih Hrvata, najčešće se spominje krstionica kneza Višeslava, nadvratnik oltarne pregrade iz Kaštel-Sućurca, sarkofag splitskog nadbiskupa Ivana i Godeslavov natpis iz Nina.

Višeslavova krstionica spada u red najzanimljivijih spomenika iz najstarije hrvatske prošlosti.²² Natpis nam otkriva da krstionicu »napravi

¹⁵ L. Duchesne (usp. D. Mandić, *Rasprave*, str. 78) smatra da je splitsku metropoliju osnovao papa Ivan X. (925. g.).

¹⁶ Izd. I. Bekker, str. 149; Moravcsik-Jenkins, str. 148.

¹⁷ S. K. Sakač, *Ugovor pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu, Croatia sacra*, I (1931), str. 1—84.

¹⁸ D. Mandić, *Rasprave*, str. 134, br. 114: »In medio gentium tam Longobardorum quamque Sclavorum, nec non Francorum... plurimi confamulorum nostrorum esse noscuntur.«

¹⁹ Usp. D. Mandić, *Rasprave*, str. 134—135.

²⁰ Toma Arhiđakon, *Historia*, c. 10; izd. F. Rački, str. 33: »Tunc inter eos pace composita, ceperunt Spalatenses cum Sclauls paulatim conuersari, commertiorum negocia exercere, connubia iungere, ac pacatos eos sibi et familiares reddere.«

²¹ F. Dvornik, *Les Slaves*, str. 78.

²² N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1971, str. 197.

svećenik Ivan u vrijeme kneza Višeslava, iz pobožnosti i na čast sv. Ivana Krstitelja, da zagovara njega i njegova štitićenika«. ²³ Općenito se misli da je isklesana krajem VIII. ili početkom IX. stoljeća. M. Šeper²⁴ i N. Klaić,²⁵ pozivajući se na dekorativne elemente, oblik slova i jezik, smatraju da postanak krstionice treba datirati prije XI. nego IX. stoljećem.

Godine 1935. otkriven je u Kaštel-Sućurcu mramorni nadvratnik oltarne pregrade s ulomkom natpisa. M. Barada i D. Mandić pretpostavljaju da potječe iz VII. stoljeća.²⁶ N. Klaić ističe da je i za taj natpis novija analiza pokazala da su prvi dojmovi bili netočni.²⁷

U krstionici splitske katedrale nalazi se sarkofag s natpisom slijedećeg sadržaja: »Hic requiescet fragelis et inutilis Iohannis peccator harchi-episcopus«. ²⁸

Lj. Karaman na temelju stilskih karakteristika dokazuje da je sarkofag nastao u VIII. stoljeću.²⁹ M. Barada uspoređuje epigrafske karakteristike natpisa s onim iz Kaštel-Sućurca i zaključuje da sarkofag potječe iz druge polovice VII. stoljeća.³⁰ F. Bulić i J. Bervaldi drže da bi sarkofag imao »biti jednog od nadbiskupa ovog imena (t. j. Ivana) iz prve polovice IX. stoljeća«. ³¹ F. Šišić smatra da bi sarkofag mogao biti grob nadbiskupa Ivana, za čijeg su biskupovanja održana oba splitska sabora (925. i 928. g.).³²

Nad vratima predromaničke crkvice sv. Križa u Ninu, koju neki smatraju dvorskom kapelom,³³ urezano je ime njezina graditelja župana Gode-slava (Godečaja).³⁴ F. Šišić drži da je natpis nastao između 760. i 800. godine,³⁵ dok ga Lj. Karaman stavlja u »kasnije vrijeme narodne dinastije«. ³⁶ M. Šeper i N. Klaić misle da ga se danas mora datirati XI. stoljećem.³⁷

Arheološki materijal iz hrvatskog predromaničkog perioda nije još uvijek dovoljno proučen. Izjava našeg zaslužnog arheologa Lj. Karamana da »iz najstarijeg neznabožackog perioda Hrvata nije dosad bilo otkri-

²³ N. Klaić, *Povijest*, str. 197; *Izvori*, str. 15.

²⁴ M. Šeper, *Der Taufstein des kroatischen Fürsten Višeslav aus dem frühen Mittelalter*, str. 1 (prema N. Klaić, *Povijest*, str. 197, br. 78).

²⁵ N. Klaić, *Povijest*, str. 197—198.

²⁶ M. Barada, *Nadvratnik VII stoljeća iz Kaštel-Sućurca*, *Hoffilerov zbornik*, str. 401—415; D. Mandić, *Rasprave*, str. 138.

²⁷ N. Klaić, *Povijest*, str. 200.

²⁸ F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije*, I, Zagreb, 1914, str. 125; A. Ivandija, *Pokrštenje Hrvata prema najnovijim znanstvenim rezultatima*, *Bogoslovska smotra*, sv. XXXVII, 1967, str. 443—444.

²⁹ A. Ivandija, *Pokrštenje Hrvata*, str. 443.

³⁰ A. Ivandija, *Pokrštenje Hrvata*, str. 443.

³¹ F. Bulić-J. Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa*, Zagreb, 1912, str. 126.

³² F. Šišić, *Priručnik*, str. 126.

³³ L. Jelić, *Dvorska kapela sv. Križa u Ninu*, str. 1 (prema N. Klaić, *Povijest*, str. 198, br. 81).

³⁴ F. Šišić, *Priručnik*, str. 118: »GODES[L]AV IVPPANO QVI ISTO DOMO CO[struxit]«.

³⁵ F. Šišić, *Priručnik*, str. 118.

³⁶ Lj. Karaman, *Živa starina*, str. 92 (prema N. Klaić, *Povijest*, str. 198, br. 82).

³⁷ N. Klaić, *Povijest*, str. 199.

veno ili barem nije bilo opisano nijedno groblje u cjelini»³⁸ ne mora ujedno značiti da su se Hrvati »pokrstili već prvih desetljeća iza svoga dolaska u novu domovinu«, kako to zaključuje D. Mandić.³⁹

Kršćanstvo u Hrvatskoj brže napreduje kad je ova došla pod franačku vlast. Franački misionari organiziraju kršćanski život u Hrvatskoj po zapadnjačkom uzoru. Dokaze njihova utjecaja pružaju nam germanska imena predstojnika najstarijih samostana u Dalmaciji i štovanje franačkih svetaca u Hrvatskoj.⁴⁰

Kad su se Hrvati konačno oslobodili franačke vlasti, dodaje nepoznati kompilator 30. poglavlja Porfirogenetova djela, »zatražili su iz Rima sveto krštenje, i bili su im poslani biskupi, koji su ih pokrstili za Porina, njihova vladara«.⁴¹

Rim je tijekom stoljeća pokazao veliko zanimanje za Hrvatsku. Utjecaj dalmatinskih gradova zadržao se i u vrijeme franačke dominacije. Zbog toga franačke metode evangelizacije nemaju tolikog uspjeha u Hrvata kao što je to bio slučaj s germanskim narodima.

Rivalstvo između Rima i Franaka predstavlja sretne okolnosti za dalmatinske Hrvate koji u Ninu, sjedištu hrvatskih knezova, imaju biskupa. Ovaj upravlja hrvatskom crkvom posve samostalno i neovisno od dalmatinske latinske hijerarhije. Rim se izgleda požurio uspostaviti ovo biskupsko sjedište u doba kad su Franci zagospodarili dalmatinskom Hrvatskom.⁴² Ninska je biskupija utemeljena oko 860. godine, t. j. u vrijeme zategnutih odnosa između Rima i Carigrada zbog prvenstva nad Ilirikom. Rim se nije htio odreći Hrvatske, stoga je netom osnovanu biskupiju izravno podredio svojoj vlasti. Franci su morali pristati na ovaj »svršeni čin«, iako bi im mnogo više odgovaralo da je Hrvatska u crkvenom pogledu vezana uz franačka biskupska sjedišta u Akvileji i Salzburgu.

Čini se da prvi val kršćanstva, koji je u VII. i VIII. stoljeću zapljusnuo obale dalmatinske Hrvatske, nije prodro unutar granica panonske Hrvatske. Iz oskudnih zapisa franačkih kroničara proizlazi da se Karlo Veliki, potpomognut Alkuinom, svojim »ministrom za kulturu«, brinuo također o pokrštenju panonskih Hrvata. Naime, savez pape i cara uključio je dužnost ovog drugog da pomaže širenje kršćanstva u granicama prostranog franačkog carstva. Kad je 817. godine Ljudevit Pobožni podijelio franačku državu između trojice svojih sinova, dalmatinska Hrvatska dolazi pod vlast Lotara I, kralja Italije, dok Hrvati sjeverno od Gvozda priznaju vrhovništvo Ljudevita Njemačkog.⁴³ U crkvenom pogledu, pa-

³⁸ Lj. Karaman, *Iskopine*, str. 30; D. Mandić, *Rasprave*, str. 139.

³⁹ D. Mandić, *Rasprave*, str. 139.

⁴⁰ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. I, Split, 1963, str. 82; F. Šanjek, *Redovništvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1974, str. 64.

⁴¹ Konstantin Porfirogenet, *De administrando imperio*, c. 30; izd. I. Bekker, str. 144; Moravcsik-Jenkins, str. 142 (hrvatski prijevod prema knjizi D. Mandić, *Rasprave*, str. 124).

⁴² O problemu vidi M. Barada, *Episcopus Chroatensis, Croatia sacra*, 1 (1931), str. 161—215.

⁴³ F. Šišić, *Priručnik*, str. 177.

trijarha iz Grada ima jurisdikciju nad dalmatinskim Hrvatima a oglejski (akvilejski) nadbiskup nad panonskom Hrvatskom.

Odnosi između panonskih Hrvata i njihovih franačkih gospodara nisu bili najbolji. Iz Einhardovih anala doznajemo da se Ljudevit Posavski 818. godine potužio caru Ljudevitu Pobožnome na franačkog vojvodu Kadolaha, koji je provodio nasilje nad hrvatskim stanovništvom.⁴⁴ Kako se prilike nisu promijenile, knez panonskih Hrvata latio se oružja i pune četiri godine uspješno odolijevao mnogo jačem neprijatelju.⁴⁵

Sistematsko pokrštenje panonskih Hrvata provodili su galski i anglosaksonski redovnici. Obraćenje kneza Vojnomira smatra se prvim većim uspjehom franačkih misionara u panonskoj Hrvatskoj. Ljudevit Posavski bio je također kršćanin.⁴⁶

Opisujući događaje u vezi s oslobođenjem južnih Slavena od bizantske dominacije, Konstantin VII. Porfirogenet ističe da se većina »ovih Slavena nije pokrstila, nego da dugo vremena ostadoše nekršteni. Za Bazilija, kristoljubivog cara, pošalju poslanike tražeći i moleći da nekrštene među njima pokrsti i da budu, kao od početka, podložni carstvu Romana. Ovaj blaženi i svijetle uspomene car saslušavši ih, posla carskog predstavnika sa svećenicima i pokrsti sve one koji se kod naprijed spomenutih plemena zatekoše nekršteni.«⁴⁷ Od slavenskih plemena Porfirogenet spominje Hrvate, Srbe, Zahumljane, Travunjane, Konavljane, Dukljane i Neretvljane koji se također zovu Pogani.⁴⁸

I ovaj je tekst bizantskog pisca potakao historičare na različita domišljanja. Sigurno je da su Neretvljani za vladanja cara Bazilija I. (867—886) bili nekršteni. Isto se može reći i za neke dijelove Bosne.

Porfirogenet nema uvijek jasne pojmove kad govori o slavenskim plemenima i narodima.

Misija slavenskih apostola i pokrštenje Hrvata

Hrvatska kronika *Kraljevstvo Hrvata i Ljetopis Popa Dukljanina* govore o obraćenju (pokrštenju) Hrvata »po svetom mužu Kostancu«.⁴⁹

Iz života sv. Ćirila poznato je, da je obraćenje panonskih Slavena, pa i panonskih Hrvata u jačoj mjeri otpočelo djelovanjem sv. braće Ćirila i Metoda (867).⁵⁰

⁴⁴ Einhardus, *Annales*, ad an. 818; D. Mandić, *Rasprave*, str. 127, br. 86: »legati... Liudeviti, ducis Pannoniae inferioris qui... Cadolaum comitem et marcae foroiuliensis praefectum, crudelitatis atque insolentiae accusare conabatur«.

⁴⁵ Einhardus, *Annales*, ad an. 818—822; D. Mandić, *Rasprave*, str. 128.

⁴⁶ J. Buturac-A. Ivandija, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973, str. 40.

⁴⁷ Konstantin Porfirogenet, *De administrando imperio*, c. 29; izd. I. Bekker, str. 128; Moravcsik-Jenkins, str. 124 (hrvatski prijevod je uzet iz knjige N. Klaić, *Povijest*, str. 192).

⁴⁸ D. Mandić, *Rasprave*, str. 130; N. Klaić, *Povijest*, str. 192.

⁴⁹ F. Šišić, *Letopis*, str. 300 i 392; V. Mošin, *Ljetopis*, str. 49; D. Mandić, *Rasprave*, str. 129.

⁵⁰ D. Mandić, *Rasprave*, str. 129, br. 93—94 (navodi *Žitije Konstantina*, pogl. 15, i *Vita Methodii*, c. 8, izd. Grivec-Tomšić).

Misionarska aktivnost Carigradske crkve ide u korak s političkom i kulturnom obnovom carstva nakon pobjede nad ikonoklastima (843.). U XI. stoljeću bizanska civilizacija otvara sebi put na sjever, u istočnu i središnju Evropu. Naime, 862. godine moravski knez Rastislav nudi Bizantu politički savez i traži da mu se pošalju misionari. Na čelu poslanstva nalaze se braća Ćiril i Metod iz Soluna. Ćiril-Konstantin je za svoje buduće vjernike u Moravskoj napravio alfabet. Općenito se misli da je to bio glagoljski alfabet, po sebi posve originalno pismo, dok bi ćirilski alfabet — adaptacija grčke uncijale u transkripciji slavenskog jezika — bio ustvari djelo Metodovih učenika.

Papa Ivan VIII. priznaje legitimitet slavenske liturgije koju su, uz prijevod pojedinih dijelova Biblije, napravili slavenski apostoli sv. Ćiril i Metod. U buli, kojom 880. godine odobrava slavensku liturgiju, papa ističe da »nije zacijelo protiv vjere ili crkvene nauke pjevati misu ili čitati sveto Evanđelje ili božanski nauk Starog i Novog zavjeta, dobro preveden i protumačen, ili pjevati časoslov na slavenskom, jer Onaj koji je stvorio tri glavna jezika: hebrejski, grčki i latinski, stvorio je i sve ostale na svoju hvalu i slavu.«⁵¹

Misijski rad sv. Ćirila i Metoda bio je nesumnjivo koristan za sve slavenske narode na prostranom području između Moravske i Jadrana, ali se iz oskudnih historijskih vrela ne može odrediti uloga slavenskih apostola u vezi s pokrštenjem Hrvata. Ostaje činjenica da Hrvati imaju kao baštinu na slavenski jezik prevedeno Sveto pismo i adaptiranu slavensku liturgiju koja se usprkos svim napadima održala do naših dana.

Pokršteni Hrvati uključuju se u veliku kršćansku zajednicu evropskih naroda

Pokrštenje jednog naroda nije stvar trenutka nego višestoljetno mukotrpno misionarenje. Obraćanje vladara ili vladajućih slojeva redovito bi ubrzalo proces pokrštenja dotičnog naroda, iako je trebalo još dosta vremena da kršćanstvo prodre u svijest pojedinaca i skupina.

Dodiri s Rimom i romanskim kršćanskim stanovništvom u Dalmaciji pomogli su Hrvatima da temeljitije upoznaju kršćanstvo i da ga brže prihvate. Ovaj proces kristijanizacije hrvatskog naroda započeo je sredinom VII. stoljeća i to najprije na užem području uz Jadransko more.⁵²

Pokrštenje narodnih vođa — povijesni izvori poimence spominju knezove Porgu, Porina, Vojnomira, Višeslava, Bornu, Ljudevita Posavskog i druge — dalo je poticaja i širim narodnim slojevima da prigrle kršćanstvo.

Dalmatinski romanski kler spada među prve evangelizatore hrvatskog naroda. Rimski kurija nastoji obnoviti crkvenu hijerarhiju u dekristijaniziranom Iliriku. Stara salonitanska crkva oživjela je u novoosnovanoj splitskoj metropoliji.

⁵¹ F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb, 1975, str. 43.

⁵² D. Mandić, *Rasprave*, str. 140; J. Buturac-A. Ivandija, *Povijest*, str. 40.

Dalmatinski Hrvati primaju kršćanstvo već u drugoj polovici VII. stoljeća. Prve uspjehe oko pokrštenja istarskih i primorskih Hrvata treba staviti u vrijeme franačke dominacije, t. j. potkraj VIII. ili na početak IX. stoljeća. Nešto kasnije, pod utjecajem franačkih vlasti i zaslugom galskih misionara, kršćanstvo prodire i u panonsku Hrvatsku. Bizant je zaslužan za pokrštenje hrvatskih plemena u Duklji, uz rijeku Neretvu i u Zahumlju.

U IX. stoljeću Hrvati se uključuju u veliku evropsku kršćansku zajednicu. Njihovi vladari Mislav (oko 839.), Trpimir (852.) i drugi grade crkve, podižu samostane i materijalno pomažu kler,⁵³ što znači da je kršćanstvo u to vrijeme već duboko ukorijenjeno u narodu. Iz pisama pape Ivana VIII. (879) doznajemo da se knez Branimir, nakon što je Zdeslav na kratko vrijeme Hrvatsku vezao uz Bizant,⁵⁴ vratio u »krilo svete apostolske stolice, majke tvoje, u kojoj su se i pređi tvoji iz najbistrijeg vrela pojili slatkim napitkom svetog nauka«. ⁵⁵ Isti papa poziva hrvatski narod i kler da nakon svog povratka rimskoj Crkvi ustraju u vjernosti.⁵⁶

Kršćanstvo se nije zadržalo isključivo u Dalmaciji nego se ubrzo proširilo i na ostala područja hrvatske države. U zaključcima splitskog sabora iz 928. godine izričito se kaže da je čitava Hrvatska od Kotora do Kvarnerskih otoka i Siska crkveno uređena i od starine providena biskupijama koje su »sve napućene i s Božjom pomoći imaju obilje svećenika i (kršćanskog) naroda«. ⁵⁷ Ukida se samo ninska biskupija koja »u starini nije imala biskupa, nego nadsvećenika pod biskupskom vlašću«. ⁵⁸

Ako se ima u vidu da je Ilirik do IX. stoljeća bio pod crkvenom jurisdikcijom Rima, onda je bez interesa pitanje da li u Hrvatsku dolazi istočno ili zapadno kršćanstvo. Car Heraklije traži od Rima da se u Dalmaciju pošalju svećenici. Galski i anglosaksonski misionari dolaze sa Zapada, a učenici sv. Ćirila i Metoda s Istoka. Hrvatska je, osim za vladanja kneza Zdeslava (878—879), bila pod crkvenom upravom Rima koji joj je priznao određenu autonomiju u liturgiji i pomogao joj je da se kulturno i politički afirmira u društvu evropskih kršćanskih država u srednjem vijeku.

⁵³ F. Šanjek, *Redovništvo*, str. 66.

⁵⁴ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1975. str. 102.

⁵⁵ J. Stipišić-M. Šamšalović, *Diplomatički zbornik*, sv. I, Zagreb, 1967, str. 14; N. Klaić, *Izvori*, str. 28.

⁵⁶ J. Stipišić-M. Šamšalović, *Diplomatički zbornik*, str. 13.

⁵⁷ F. Šišić, *Priručnik*, str. 223; D. Mandić, *Rasprave*, str. 120: »Cum sint utique omnes populatae et, deo adiuvante, sacerdotum et plebium copiam habentes«.

⁵⁸ F. Šišić, *Priručnik*, str. 222; D. Mandić, *Rasprave*, str. 120: »Nonensis uero ecclesia non episcopum antiquitus sed archipresbyterum sub [iuris]dictione episcopi habuisse dignoscitur.« Od povjesničara rano pokrštenje Hrvata zastupaju D. Farlati, F. Rački, D. Gruber, V. Klaić, S. K. Sakač, A. Ivandija i D. Mandić (zastupnici tzv. dalmatinske teorije), I. Lucić i M. Barada stavljaju ga potkraj VII. i u VIII. stoljeće, a J. Jelenić, F. Bulić, J. Bervaldi, F. Šišić, J. Šidak i N. Klaić u IX. stoljeće (pobornici t. zv. franačke teorije).